

رابطه عقل و دین از دیدگاه ملاصدرا

سید محسن میرباقری^۱ / سمیرا گلی^۲

چکیده

ارتباط و نسبت میان عقل و دین یکی از دیرینه‌ترین مسائل مورد نزاع و مناقشه در بین عقل‌باوران و عقل‌گریزان در حوزه مسائل دینی بوده است. صدرالمآله‌یین یکی از شاگردان میرداماد بر ارتباط و توافق وحی (دین) و عقل اصرار داشته و معتقد است نه تنها عقل روشن کننده مبادی دین است بلکه بسیاری از آموزه‌های دینی نیز در بسیاری از مسائل روشن کننده براهین عقلی می‌باشند. وی به عنوان یکی از شاخص‌ترین چهره‌های مکتب اصفهان با جایگزینی فلسفه تقدم وجود بر ماهیت به جای فلسفه سنتی مرسوم در زمان خویش، انقلابی عظیم در فلسفه ایجاد نمود.

انسان‌شناسی صدرا پیوندی بسیار با نگاه هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی وی دارد و در آن نفس انسانی در سفلی‌ترین مرتبه خویش در نتیجه کسب فیض از اولی و انجام ریاضات و اعمال و طی مراحل عقلانی صعود کرده و پس از اتصال به عقل فعال و یکی شدن با عالم ملکوت واجد دریافت حقایق از منبع وحی می‌گردد. وی معتقد است معارف دینی به سه شکل معارف عقل پذیر، معارف عقل گریز و معارف عقل ستیز بیان می‌شوند که به اعتقاد وی معارف عقل ستیز اصلا وجود خارجی ندارند و معارف عقل گریز به معنای معارف ضدعقل نیستند بلکه آن‌ها فراعقلی بوده و به تعبیری می‌توان آن‌ها را از محدوده عقل انسانی خارج دانست. هر چند که صدرا حکم قطعی در مورد معارف فراعقلی را منوط به عواملی چون قطعیت در حکم عقل و فهم دقیق و نه سطحی از آیات می‌داند. پس می‌توان چنین نتیجه گرفت برخلاف دیدگاه‌هایی چون دیدگاه اخباریان و اهل حدیث نه تنها تضاد و تعارضی بین معارف عقلی و دین وجود ندارد بلکه این دو هر دو نور بوده و در مسائل معرفتی هر دو مکمل و متمم یکدیگرند و به تعبیر صدرا نور علی نور می‌باشند.

واژگان کلیدی: عقل، دین، مکتب اصفهان، ملاصدرا، معارف فرا عقلی

۱ - استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه شهید رجایی

۲ - کارشناس ارشد فلسفه و حکمت اسلامی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی